

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۲۴

آسیب‌شناسی آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی بر اساس رویکرد نظریه داده بنیاد

مهدی دیودار^۱ - محبوبه سلیمان پورعمران^۲

چکیده

آسیب‌شناسی آموزش کارکنان امروزه یکی از مهم‌ترین چالش‌های سازمان‌ها در جهت برنامه‌ریزی دقیق‌تر و بهره‌مندی هرچه بیش‌تر از الگوها و روش‌های آموزش به شمار می‌رود. با توجه به اهمیت بهسازی منابع انسانی و مدیریت مؤثر آن، استفاده از الگویی متناسب با ویژگی‌های بومی این شرکت لازم به نظر می‌رسد. هدف اصلی این پژوهش آسیب‌شناسی آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی با روش داده بنیاد بود و اطلاعات مورد نیاز آن نیز از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۲۴ نفر از خبرگان این شرکت و بررسی ۴۰ مقاله جدید گردآوری شد. مؤلفه‌های مدل نهایی و نحوه ارتباط آن‌ها با یکدیگر نیز به وسیله کدگذاری گزینشی و محوری به دست آمد. نتایج پژوهش شامل استخراج ۳۱ مؤلفه اصلی و ۱۱۹ مقوله فرعی در سه بعد فرآیند، ساختار و زمینه در قالب پارادایم شرایط علی، محوری، مداخله‌گر، کنش‌ها و تمایلات، زمینه و پیامدها پدیدار شد.

واژگان کلیدی: آسیب‌شناسی، آموزش منابع انسانی، رویکرد داده بنیاد.

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران. (mdivdar@yahoo.com)

^۲ استادیار گروه مدیریت آموزشی واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران. نویسنده مسئول:

(m.pouromran@gmail.com)

مقدمه

منابع انسانی به عنوان بزرگترین و فعال‌ترین منبع ارزش آفرین در سازمان‌ها، مورد توجه مدیران آینده نگر است که اهمیت بهسازی منابع انسانی را درک می‌نمایند (شمس مورکانی، صفایی موحد و فاطمی صفت، ۱۳۹۴). آموزش می‌تواند با تغییر در نگرش، رفتار و مهارت‌های فرد، نگرش آن‌ها نسبت به کار یا تعامل آن‌ها با همکاران یا سرپرستان، ایجاد تغییر نماید (ابیلی و موفقی، ۱۳۸۹). هدف اصلی آموزش کارکنان، توانمند کردن افراد برای موفقیت در مشاغل، توسعه حرفه‌گرایی، تطبیق با تغییرات و موقعیت‌های جدید در زندگی کاری در جهت بهبود عملکرد و برای رفع نیاز کاری آنان است (Altun & Gok, 2010). امروزه در بررسی منابع و قابلیت‌های سازمان، انسان به عنوان ارزشمندترین منبع سازمان تلقی می‌گردد و بارزترین نمود سرمایه‌گذاری سازمان‌ها برای کارکنان، آموزش نیروی انسانی است که نیاز به نیروی متخصص در آینده را رفع نموده و تضمینی برای حل مشکلات کارکنان و ارتقای سطح کارایی سازمان است. این در حالی است که صرفاً آموزش و اجرای دوره‌های آموزشی نمی‌تواند به سازمان در راه رسیدن به اهدافش کمک نماید. آموزش‌ها باید با توجه به اصول و روش‌های علمی بنا گذاشته شود تا نتیجه به دست آمده نیازهای موجود را برطرف نماید و در غیر این صورت موجب هدر دادن سرمایه‌های انسانی می‌گردد (دانشفرد و رشیدی، ۱۳۹۲). بر این اساس، کلید اصلی روش‌های اجرای کار در سازمان‌ها و تغییر و تحول و نوآوری‌های فرا سازمان، استفاده از سازوکار مؤثر ضمن خدمت کارکنان است (خراسانی و فتحی‌واجارگاه، ۱۳۹۳). از سوی دیگر، هدف اصلی آموزش‌های سازمانی انتقال یادگیری به محیط کار است، اما پژوهش‌های بسیاری تاکید دارند که در عمل، انتقال یادگیری چندانی صورت نگرفته است و سازمان‌ها نتوانسته‌اند به نتایج مورد انتظار خود دست پیدا کنند (Bhatti, 2010). در واقع برآوردها نشان می‌دهد تنها ۱۰ تا ۱۵ درصد از آنچه که آموخته می‌شود به محیط شغلی انتقال داده می‌شود، بنابراین اگر چاره‌ای برای چنین نرخ پایینی اندیشیده نشود و نتوان نرخ انتقال را بهبود بخشید، اعتبار و اثربخشی آموزش‌های سازمانی تا حد زیادی به خطر می‌افتد (Kontoghiorghes, 2014). با

این وجود باید گفت که موفقیت بلندمدت هر سازمانی وابسته به این است که آیا کارکنان آن سازمان به صورت اثربخش و مداوم به امر یادگیری می‌پردازند؟ و یا اطلاعات جدید را جهت بهبود عملکرد شغلی خود، که برای سازمان سودمند است، به کار می‌گیرند؟ بنابراین، آموزش مداوم کارکنان، عنصر اصلی تامین و حفظ منابع آینده ساز است. در همین رابطه، برآوردها نشان می‌دهد که بیش‌تر سرمایه‌های رسمی در خصوص آموزش و بهسازی سازمانی به دلیل اینکه اکثر دانش‌ها و مهارت‌های کسب شده در آموزش به صورت کامل توسط فراگیران به کار گرفته نشده، تلف شده است (Handy, 2008). وجود نقص در فرآیند آموزش کارکنان می‌تواند روند رسیدن به اهداف کوتاه‌مدت و بلند مدت در راستای سند چشم‌انداز بیست ساله را با چالش همراه سازد. این برآوردها زمینه توجه بیش‌تر به بررسی این امر که چه عواملی مانع یا باعث انتقال آموزش می‌شوند را فراهم آورده است (Dermol & tomaz, 2014). بنابراین باید اذعان داشت که به همان اندازه که آموزش نیروی انسانی دارای اهمیت می‌باشد، بررسی و آسیب‌شناسی آموزش و بهسازی آن نیز حائز اهمیت است، زیرا به رغم گستردگی فعالیت‌ها و تنوع روش‌های آموزشی در سال‌های متمادی، فضای آموزشی کارکنان دولت با مشکلات و موانعی روبه‌رو بوده است. بررسی‌های به عمل آمده در مورد اجرای برنامه‌های تحول نظام اداری ایران نشان می‌دهد که بهره‌وری در سازمان‌های دولتی، با وجود فناوری‌های پیشرفته، روندی کاهشی داشته است. در خصوص آسیب‌شناسی آموزش کارکنان پژوهش‌های متعددی انجام شده است:

سلطانی، نیکوکار، پاشایی و خلیلی (۱۳۹۷) در زمینه آسیب‌شناسی آموزش‌های سازمانی کارکنان با استفاده از الگوی «FPSS» دریافتند سازمان مورد مطالعه در دو بعد کارکردی و فرآیندی الگوی FPSS وضعیت نسبتاً خوبی دارد ولی در دو بعد سیستمی و ساختاری الگوی FPSS از وضعیت مناسبی برخوردار نیست.

طیپی و فلاح (۱۳۹۶) در پژوهشی مشابه دریافتند آسیب‌های آموزشی هر سه حوزه ساختاری، رفتاری، محیطی در ادارات ورزش و جوانان استان گلستان بیش از حد متوسط است.

رحمانی، رجبی واسوکلایی، سعیدپور، رضایی، نیکان و خسروی (۱۳۹۶) در زمینه

آسیب‌شناسی منابع انسانی کارکنان بر اساس مدل سه شاخگی دریافتند که بیش‌ترین میانگین و انحراف معیار مربوط به بعد انگیزشی و رضایت شغلی و کمترین انحراف معیار مربوط به بعد بهبود روش‌هاست. از بین مؤلفه‌های مورد مطالعه، مؤلفه رفتاری بیش‌ترین امتیاز و مؤلفه زمینه‌ای کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند. هم‌چنین بین عوامل ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای و رابطه این عوامل با متغیر جنسیت رابطه معنی‌داری وجود دارد.

عزتی، یوزباشی و شاطری (۱۳۹۶) در ارزیابی وضعیت موجود دوره‌های آموزشی و ارائه الگوی کیفی ارتقای اثربخشی دوره‌های آموزشی دریافتند که وضعیت موجود نیازسنجی، اهداف، محتوا، مدرسان، سازمان‌دهی، ارزشیابی و انگیزش کارکنان در دوره‌های آموزشی از دید کارشناسان سازمان امور مالیاتی در حد متوسط بوده است.

فرهادی و خراسانی (۱۳۹۵) در زمینه آسیب‌شناسی دوره‌های آموزش ضمن خدمت از دیدگاه اعضای هیات علمی بر اساس الگوی ۵۳ دریافتند آسیب‌شناسی دوره‌های ضمن خدمت در عوامل ساختاری نسبت به عوامل زمینه‌ای و محتوایی ضعیف‌تر می‌باشد. هم‌چنین در عوامل ساختاری نیز بین دیدگاه‌های اعضای هیات علمی برحسب رشته تخصصی و سنوات خدمت تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مورد عوامل زمینه‌ای نیز بین دیدگاه‌های اعضای هیات علمی زن و مرد تفاوت معنی‌داری به چشم می‌خورد.

خراسانی و فتحی و اجارگاه (۱۳۹۳) در ارزشیابی اثربخشی دوره‌های آموزش ضمن خدمت کارکنان شرکت ملی گاز ایران دریافتند که دوره‌های آموزشی شرکت ملی گاز ایران در مورد عامل‌های واکنش، یادگیری، رفتار، نتایج، زمینه، فرآیند و برون داد فاقد اثربخشی لازم بوده و فقط در مورد دو عامل درون داد سودآوری و اثربخشی لازم را داشته‌اند.

نجفی زاده و زاهدی (۱۳۹۵) در مورد آسیب‌شناسی نظام مدیریت عملکرد کارکنان در دانشگاه علوم پزشکی قزوین با استفاده از مدل سه شاخگی دریافتند که آسیب‌های نظام مدیریت عملکرد کارکنان در قالب مدل سه شاخگی عبارتند از: آسیب‌های ساختاری، رفتاری و آسیب‌های محیطی.

حسینی، شامی و خنیفر (۱۳۹۴) در زمینه آسیب‌شناسی آموزش ضمن خدمت بر

اساس مدل OEM نشان دادند که از میان ابعاد بررسی شده (درون داد، فرآیند، برون داد و پسامد) برون دادها از سایر ابعاد نامطلوب‌تر ارزیابی شدند و فراگیران داری مدرک لیسانس نسبت به سایر افراد، آموزش‌های ضمن خدمت را مطلوب‌تر ارزیابی کرده‌اند.

خراسانی، عباس‌پور و وفایی (۱۳۹۴) در زمینه بررسی عوامل مؤثر بر انتقال آموزش در آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان با استفاده از مدل هولتون به این نتایج رسیدند که عوامل فردی و سازمانی بیش‌ترین تأثیر را بر انتقال آموزش در محیط کار دارند و در بین کارکنان دانشگاه تهران عوامل فردی مؤثر بر انتقال آموزش، به عنوان مانع معمولی در برابر انتقال آموزش، عوامل سازمانی، مانع معمولی و عوامل آموزشی نیز مانع معمولی انتقال محسوب می‌شود.

ابیلی، غلامعلی لواسانی، غلامی و حسینی (۱۳۹۳) به بررسی اثربخشی دوره‌های آموزشی سازمان بر اساس سه مؤلفه ویژگی‌های فردی، آموزشی و سازمانی مدل انتقال آموزش هالتون پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که مؤلفه ویژگی فردی در سطح مطلوب و مؤلفه ویژگی آموزشی و سازمانی در سطح نسبتاً مطلوب ارزیابی قرارداد. نقش حمایتی سرپرست در آموزش و عملکرد شغلی کارکنان، مستقیماً بر انگیزه یادگیری تأثیر می‌گذارد. در پژوهشی دیگر (Sunyoung, Hye-Seung-Kang, & Eun-Jee, 2018)، محققان در بررسی نقش پشتیبانی سرپرست در آموزش کارکنان و عملکرد شغلی دریافتند که آگاهی از نیازها و انگیزه یادگیری اثر مستقیم و معنی‌داری بر انتقال آموزش و عملکرد شغلی دارد. در زمینه تأثیر عوامل محیطی کاری بر انتقال آموزش کارکنان نیز پژوهش (kporn, Chaiprasit, & Peerapong, 2017) نشان داده است که عوامل محیطی محیط کار به‌طور مستقیم بر رفتار انتقال آموزش شرکت‌کنندگان و به‌طور غیرمستقیم از طریق MT افراد تأثیر می‌گذارد. هانایشا (۲۰۱۶) در بررسی اثرات توانمندسازی کارکنان، کار گروهی و برنامه آموزشی کارکنان بر تعهد سازمانی نشان داد که توانمندسازی کارکنان دارای اثر مثبت و معنی‌داری بر تعهد سازمانی بوده و اثر کار گروهی بر تعهد سازمانی نیز مثبت و معنی‌دار می‌باشد. به‌طور کلی پیشینه تحقیقاتی موجود، مهم‌ترین موانع انتقال آموزش را کمبود تشویق و تقویت شغلی، عوامل مختل‌کننده در محیط کار از قبیل فشار زمانی، فشار

کاری، اقتدار ناکافی، روندهای کاری غیراثربخش، تجهیزات و امکانات ناکافی، فرهنگ سازمانی غیرحمایتی، اعتقاد به غیرکاربردی بودن دوره‌های آموزشی، اعتقاد به نامناسب بودن محتوای آموزش، طراحی ضعیف و ارائه نامناسب برنامه آموزشی، فشار از سوی همکاران برای مقاومت در برابر تغییر و... دانسته‌اند. در این باره مشاهدات حاکی از آن است که دوره‌های آموزش برگزار شده در سازمان‌ها از جمله شرکت نفت، بیش‌تر جنبه تئوریک داشته و به شکل کاربردی و کارگاهی برگزار نمی‌شود، حتی اجرای برخی دوره‌ها نیز نتایج مفیدی در بر نداشته و نتوانسته در رفع نیازهای کارکنان، اثربخش واقع شود و صرفاً به اعطای گواهی‌نامه جهت ارتقای شغلی ختم شده است. هم‌چنین در خصوص تعیین نیاز آموزشی فراگیران به جهت تنوع شغلی، در شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی اقدامی جامع‌نگرانه صورت نگرفته است. همین‌طور به دلیل عدم استفاده از ابزارهای نیازسنجی و عدم دقت در تعیین اهداف رفتاری، فعالیت‌های اجرا شده متناسب با نیاز کارکنان نیست. محتوای دوره با دوره‌های برگزار شده هماهنگی کامل ندارد. در بحث ایجاد انگیزش کارکنان، این دوره‌ها مکفی نبوده و فراگیران به‌طور کامل در کلاس‌ها شرکت نمی‌کنند و فعالیت‌های موازی از جمله ارائه مدرک بالاتر به ازای گذراندن دوره یا پرداخت پاداش در ازای ۱۷۶ ساعت دوره آموزشی، که می‌توانست برای انگیزش کارکنان مثرم‌تر باشد، نیز اجرا نشده است.

شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی در زمره سازمان‌هایی است که به سبب تحولات سریع جهانی در بخش‌های اقتصادی و ورود تکنولوژی‌ها و نوآوری‌های جدید نیازمند بهسازی نیروی انسانی و به عبارتی توانمندسازی کارکنان خود است و بدین منظور در سال‌های اخیر، این شرکت برای کارکنان خود دوره‌های آموزشی متنوعی پیش‌بینی و اجرا نموده است تا بدین وسیله بتواند به اهداف خود در جهت توانمند کردن کارکنان خود برسد. اما با وجود برگزاری دوره‌های متنوع آموزشی، اجرای این دوره‌ها در ابعاد مختلف همواره با مشکل مواجه بوده و نتوانسته به‌طور شایسته‌ای اثرات مثبتی بر روند فعالیت‌های کارکنان و بهره‌وری شرکت داشته باشد. مطالعات اولیه صورت گرفته در مورد موضوع این پژوهش، احتمال وجود مسائل و مشکلات مختلف در زمینه آموزش کارکنان را نمایان

می‌سازد. الگوهای تشخیص در برنامه تحول سازمانی نقش تعیین کننده‌ای ایفا می‌کنند، لذا ارائه الگویی جامع که بتواند تمامی ابعاد و جوانب سازمان مورد نظر را از نظر عملکرد مورد سنجش واقع بینانه و نسبتاً دقیق قرار داده و متناسب با شرایط سازمان‌های کنونی کشور باشد، امری حیاتی است.

آسیب‌شناسی در صدد بررسی عوامل درونی و بیرونی تاثیرگذار بر بدکارکردی‌های یک سیستم است که درک از یک سیستم را رشد داده و اطلاعات مناسبی را جهت تصمیم‌گیری‌های مناسب با آسیب‌ها ارائه می‌دهد و در نهایت می‌تواند سلامت سازمانی را در پی داشته باشد (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۷).

لذا باید گفت که آسیب‌شناسی صحیح و به موقع این امکان را به مدیران می‌دهد که همواره از مسائل و مشکلات جاری سازمان خود مطلع باشند و از حد شدن آن‌ها جلوگیری نمایند. آسیب‌شناسی سازمانی با ارائه الگوی مناسب از رخ دادن خطا و پراکندگی مفهومی در مطالعات آسیب‌های سازمانی جلوگیری می‌کند. از این رو آسیب‌شناسی یک ضرورت مدیریتی است. به این ترتیب مدیران می‌توانند در راستای کاهش آسیب‌های گزارش شده اقدامات و برنامه‌های مختلفی را در ابعاد مختلف مانند: نیازسنجی، نحوه اجرای برنامه، محتوای آموزش، انتخاب مدرس دوره و موارد احتمالی دیگر برنامه‌ریزی و اجرا نمایند. حاصل این اقدامات می‌تواند هم برای شرکت و هم برای کارکنان مفید واقع شود. در آن هنگام می‌توان انتظار داشت که آموزش‌ها در بهسازی نیروی انسانی نقش داشته است، اطلاعات دانشی و مهارتی کارکنان ارتقا و کارایی و بهره‌وری کارکنان افزایش یافته است، عزت نفس کارکنان به میزان قابل توجهی بهبود یافته است و در نتیجه کیفیت فرآیندهای آموزش افزایش چشمگیری داشته است. در این تحقیق از مدل سه شاخگی استفاده شده است. بر اساس این مدل، همه رویدادها و پدیده‌های سازمانی را می‌توان مورد بررسی قرار داد. این مدل از سه شاخه ساختار، زمینه و فرآیند تشکیل شده است. منظور از شاخه ساختار، همه عناصر، عوامل و شرایط فیزیکی و غیر انسانی سازمان است که به صورت به هم پیوسته بدنه فیزیکی و مادی سازمان را می‌سازند. منظور از شاخه فرآیند یا رفتار، انسان و روابط انسانی در سازمان است که به سازمان احاطه دارد. شاخه زمینه که مهم‌ترین

شاخه محسوب می‌شود نه تنها باعث بقا و رشد دو شاخه دیگر است بلکه به وجود آورنده آن دو شاخه نیز می‌باشد. به منظور درک عمیق تر، مسائل و مشکلات آموزش‌های سازمانی «در راستای مدل سه شاخگی» در سه شاخه ساختاری، زمینه‌ای و فرآیندی تفکیک شده اند؛ در بعد ساختاری: عدم ارتباط نظام آموزش کارکنان با سایر نظام‌های مدیریت منابع انسانی، ناکافی بودن اعتبارات و نبود قوانین در حمایت‌های آموزشی. در بعد زمینه‌ای: مشکلات در برون سپاری آموزش، عوامل نگرشی و تفکری و تغییرات و جابه‌جایی‌ها. در بعد فرآیندی: نبود الگوی خاص و مدون نیازسنجی آموزشی، طراحی و برنامه‌ریزی، اجرای آموزش و ارزشیابی آموزشی، که تمامی ابعاد بر اساس مدل مزبور مورد بررسی قرار می‌گیرند. بنابراین با توجه به اهمیت عوامل یادشده، این تحقیق در قالب سوالات زیر به مطالعه آسیب‌شناسی آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی بر اساس مدل سه شاخگی با رویکرد داده بنیاد به منظور ارتقای اثربخشی آن‌ها پرداخته است:

مؤلفه‌های آسیب زا در بعد فرآیندی آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی کدامند؟

مؤلفه‌های آسیب زا در بعد ساختاری آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی کدامند؟

مؤلفه‌های آسیب زا در بعد زمینه‌ای آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی کدامند؟

الگوی آسیب‌شناسی آموزش کارکنان شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی کدام است؟

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نظر ماهیت و هدف از نوع کاربردی و در زمره پژوهش‌های کیفی با رویکرد داده بنیاد به شمار می‌رود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل مدیران، معاونان، روسای واحدها و کارشناسان خبره شرکت نفت در چهار استان خراسان شمالی، مازندران، گیلان و گلستان در سال ۱۳۹۷ می‌باشد که ۲۴ نفر آنان به صورت هدفمند انتخاب شده و به صورت نیمه ساختاریافته مورد مصاحبه قرار گرفتند. داده‌ها با استفاده از نظریه داده

جدول ۱- آمار جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان تحقیق

تعداد مصاحبه‌شوندگان	محل اشتغال	حوزه تخصصی مصاحبه‌شوندگان
۱۴	شرکت پخش ساری، گلستان، چالوس، گیلان و خراسان شمالی	رئیس واحدها
۳	ساری، گیلان و خراسان شمالی	مدیران ناحیه
۵	گلستان، گیلان و ساری	کارشناس شرکت
۲	خراسان شمالی و گلستان	معاون شرکت
۲۴	جمع	

بنیاد و به روش اشتراوس و کوربین و با کدگذاری باز، محوری و گزینشی تحلیل شد و مؤلفه‌های مدل نهایی و نحوه ارتباط آن‌ها با یکدیگر به دست آمد.

بر این اساس، ابتدا به منظور شناخت آسیب‌های آموزش کارکنان با بهره‌گیری از بررسی اسنادی، ابعاد مفهومی و سیر تغییرات و تحولات آن در طبقه‌بندی خاصی مورد تحلیل قرار گرفت. در مرحله بعد برای شناسایی عوامل اساسی آسیب‌های آموزش در بین کارکنان شرکت نفت، از طریق مصاحبه‌های اکتشافی به صورت انفرادی با افراد مطلع و آگاه، داده‌های لازم جمع‌آوری شد. پس از آن با استفاده از راهبرد نظریه داده بنیاد (اشتراوس و کوربین، ۱۳۸۵)، مفاهیم، مقوله‌ها و عامل‌های اصلی و فرعی شناسایی شده و مورد تحلیل قرار گرفت.

این مفاهیم، عوامل و مقوله‌ها مبنای تدوین پرسش‌نامه برای دستیابی به عوامل مؤثر و شناخت ابعاد و مؤلفه‌های آسیب‌های آموزش کارکنان قرار گرفت. آمار جمعیتی نمونه مورد مطالعه در جدول (۱) ارائه شده است.

جهت مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه‌شوندگان، تعداد ۲۴ سوال استفاده شد. این سوالات بر اساس مطالعات صورت گرفته و هم‌چنین یافته‌های پژوهشی پژوهشگران تدوین شده است. سوالات فرعی دیگری نیز در کنار هر سؤال برای درک تجارب شرکت‌کنندگان

مطرح گردید. انجام مصاحبه تا مرحله اشباع پیش رفت. هم‌چنین در پایان مصاحبه، اطلاعات اضافی دیگری که مصاحبه شونده‌گان علاقمند به مطرح نمودن آن بودند نیز دریافت گردید. به منظور تعیین روایی پژوهش حاضر، از روایی ظاهری و محتوایی استفاده گردید و اقداماتی در دو مرحله انجام شد: تطبیق توسط اعضا، که در آن برخی مشارکت کنندگان در گزارش نهایی مرحله نخست، مقوله‌های به دست آمده را بازبینی و نظر خود را درباره آن‌ها اعلام نمودند. اساتید راهنما و مشاور و هم‌چنین تعداد ۸ تا ۱۰ نفر از اساتید دانشگاه که در این حوزه مطلع بودند، یافته‌ها را بررسی و دیدگاه خود را درباره آن‌ها ثبت نمودند. در این طرح، مراحل تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده، از طریق کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی انجام شده است. کدگذاری در نظریه مفهوم‌سازی داده بنیاد، شکلی از تحلیل محتواست که در پی یافتن و مفهوم‌سازی موضوعات قابل بحثی است که در میان انبوه داده‌های اطلاعاتی وجود دارند. کدگذاری باز عبارت است از فرآیندی تحلیلی که از طریق آن، مفاهیم مشخص شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها از درون کشف می‌شوند (اشتراوس و کوربین، ۱۳۸۵). در مرحله کدگذاری باز، پژوهشگر مفاهیم را شناسایی نموده و برحسب خصوصیات و ابعادشان بسط می‌دهد. در این مرحله پژوهشگر از دل داده‌های خام اولیه، مقوله‌های مقدماتی را در ارتباط با پدیده مورد بررسی از طریق جزء جزء کردن اطلاعات شناسایی کرده و به شکل‌بندی مقوله‌های اطلاعات درباره پدیده مورد مطالعه، سؤال کردن درباره داده‌ها، مقایسه موارد، رویدادها و دیگر حالات پدیده‌ها برای کشف شباهت‌ها و تفاوت‌ها می‌پردازد. در مرحله بعد یعنی کدگذاری محوری، پژوهشگر یکی از مقوله‌ها را محور فرآیند در حال بررسی و اکتشاف قرار داده (بعد اصلی) و سپس مقوله‌های دیگر (مؤلفه‌ها) را به آن ارتباط می‌دهد. بنابراین در مرحله اول این پژوهش، ابعاد اصلی و مؤلفه‌ها بر اساس فرآیند کدگذاری باز و محوری داده‌های حاصل از مصاحبه‌های اکتشافی و انجام عمل پالایش، کدهای مفهومی ارائه شد و اولویت هر یک از عوامل بر اساس فراوانی مفاهیم ذکر شده در مصاحبه‌ها مشخص گردید. در این تحلیل‌ها، از نوع طبقه‌ای استفاده شد. مفاهیم واحد اصلی برای کدگذاری باز و محوری بودند. هنگام تجزیه و تحلیل دقیق داده‌ها، مفاهیم از طریق کدگذاری به‌طور مستقیم از متن مصاحبه

شرکت کنندگان و یا با توجه به موارد مشترک کاربرد آن‌ها ایجاد شدند. رونوشت مصاحبه‌ها برای یافتن مقوله‌های اصلی و فرعی و میزان اهمیت و اولویت این مقوله‌ها به‌طور منظم مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌ها در سطح جمله و عبارت برای هر یک از مصاحبه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و کدهای مفهومی از رونوشت مصاحبه‌ها استخراج شدند. گاهی اوقات یک جمله به بیش از یک مفهوم مربوط می‌شد. با استخراج کدهای مفهومی مشترک و با پالایش و حذف موارد تکراری، با بهره‌گیری از مبانی نظری و تطبیق برخی کدهای مفهومی، مفاهیم شناسایی و مشخص و با انجام عمل پالایش و عمل کاهش این مفاهیم در قالب مقوله‌های فرعی (مؤلفه‌ها) سازمان‌دهی شدند.

یافته‌ها

در این طرح، مراحل تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده، از طریق کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی انجام شده است. کدگذاری در نظریه مفهوم‌سازی داده بنیاد، شکلی از تحلیل محتواست که در پی یافتن و مفهوم‌سازی موضوعات قابل بحثی است که در میان انبوه داده‌های اطلاعاتی وجود دارند. در مرحله کدگذاری باز، پژوهشگر مفاهیم را شناسایی و برحسب خصوصیات و ابعادشان بسط می‌دهد. در مرحله بعد یعنی کدگذاری محوری، پژوهشگر یکی از مقوله‌ها را محور فرآیند در حال بررسی و اکتشاف قرار می‌دهد. هنگام تجزیه و تحلیل دقیق داده‌ها، مفاهیم از طریق کدگذاری به‌طور مستقیم از متن مصاحبه شرکت کنندگان و یا با توجه به موارد مشترک کاربرد آن‌ها ایجاد شدند. رونوشت مصاحبه‌ها برای یافتن مقوله‌های اصلی و فرعی و میزان اهمیت و اولویت این مقوله‌ها به‌طور منظم مورد بررسی واقع شد و داده‌ها نیز در سطح جمله و عبارت برای هر یک از مصاحبه‌ها مورد بررسی قرار گرفت. به منظور اطمینان از سازماندهی مناسب هر یک از مفاهیم و مقولات، مجدداً رونوشت مصاحبه‌ها بررسی گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با دقت بیشتر، چندین بار به منظور رساندن به اشباع منطقی برای مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی به صورت تکراری صورت گرفت.

جدول ۲- استخراج کدهای مفهومی از مصاحبه (یافته‌های پژوهش)

کدهای مفهومی استخراج شده	
۱-پراکندگی در میزان تحصیلات	۲۵-روابط در راستای تشویق به یادگیری و بهره‌وری و
۲-اختلاف سنی میان کارکنان	پیشرفت سوق نیافته اند
۳-مرجعی برای اعلام نیاز آموزشی به شکل	۲۶-دیگر آموزی و یا فراگیری از دیگران ضعیف است
سیستماتیک	۲۷-همه چیز دانی و اخذ مدرک تحصیلی
۴-عدم کاربرد محتوای آموزش	۲۸-با توجه به عمق مطالب، در اکثر موارد محتوای
۵-عدم ارتباط این محتوا با مسائل جاری	آموزشی را در سطح خود نمی‌بینند
شرکت	۲۹-پرداختن به مسئله بهره‌وری و تعالی سازمانی بر
۶-طراحی و برنامه‌ریزی نیازهای آموزشی باید	اساس ایجاد انگیزش
به روز باشد	۳۰-مدیران دانش کمی در حوزه منابع انسانی، بهره‌وری
۷-محتوای آموزشی صرفا از بالا به پایین است	و رویکرد نوآورانه دارند
۸-عدم توجه مسئولان به برنامه‌های آموزشی	۳۱-یافتن مدرس با تخصص‌های متفاوت مشکل زاست
۹- شرکت نکردن مسئولان در برنامه‌های	۳۳-عملیاتی و شیفیتی بودن برخی از شغل‌ها
آموزشی	۳۴-توجه به نظام شایسته‌سالاری
۱۰-پراکندگی دانش و تحصیلات	۳۵-رواج حس بی‌تفاوتی و بی‌انگیزگی
۱۱-به روز نبودن محتوای دوره	۳۶-باند بازی، تعارضات و مشاجرات بی‌اساس کارکنان
۱۲-غیرعملیاتی بودن دوره‌های آموزشی	۳۷-دیدگاه‌های سیاسی بودجه و توان فکری را به سمت
۱۳-پاسخ‌دهی به سوالات ارزیابی دوره‌ها با	آموزش‌های غیر کاربردی سوق می‌دهد
دقت و انگیزه لازم انجام نمی‌شود	۳۸-زمان و هزینه بیش‌تری صرف آموزش‌های دیگر یا
۱۴-روحیه نوآورانه و ساختارشکنانه وجود ندارد	انجام شغل دوم می‌شود.
۱۵-عدم ایجاد انگیزه از سوی مدرسان	۳۹-قراردادهای کوتاه‌مدت
۱۶-محتوای آموزشی از طریق سلسه مراتب	۴۰-کاربردی نبودن آموزش
سازمانی دیکته می‌شود	۴۱-عدم توجه مدیران به محتوای آموزشی
۱۷-مدیران درخصوص محتوا و ساعت دوره	۴۲-تدوین برنامه در سطح کلان
قدرت تصمیم‌گیری ندارند	۴۳-عدم توجه به نیاز آموزشی مناطق

کدهای مفهومی استخراج شده

۱۸-مدیران نیز نیازمند آموزش می‌باشند	۴۴-هماهنگی شغل یا سمت مورد تصدی با تحصیلات و توانایی‌های فرد
۱۹-کمبود بودجه جهت برنامه‌ریزی	۴۵-شرکت در قبال دوره‌های آموزشی حین خدمت
۲۰- به کارگیری اساتید باتجربه و دارای سوابق علمی	کمک یا پرداخت مالی ندارد
۲۱-کم بودن مدت زمان دوره ها	۴۶-عدم برنامه‌ریزی در سطح شرکت به نحوی که عملاً
۲۲-ارائه حجم زیادی از مطالب در یک روز	به نیازهای کارکنان اهمیت داده نمی‌شود
۲۳-ترک محل کار در مواقعی که حضور کارمند ضرورت دارد	
۲۴-سرمایه اجتماعی و روابط اجتماعی جایگاه تعریف شده‌ای در سازمان ندارد	

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌های اکتشافی و کدگذاری و تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها و در عین حال مطابقت با مبانی نظری، طبق نظر مشارکت کنندگان مقوله‌ها و عوامل اصلی و فرعی (مؤلفه‌ها) آسیب زا در فرآیند آموزش کارکنان شرکت پخش فرآورده‌های نفتی را می‌توان در ۱۴ مقوله اصلی و ۴۹ مؤلفه فرعی طبقه‌بندی نمود؛ ابعاد اصلی مؤثر عبارتند از: ۱-ویژگی‌های فردی (۳ متغیر)، ۲-شناختی (۳ مؤلفه)، ۴-نگرش به آموزش (۵ مؤلفه)، ۴-بی‌اعتمادی (۳ متغیر)، ۵-جستجوگری (۲ مؤلفه)، ۶-انگیزه (۶ مؤلفه)، ۷-انفعالی بودن (۵ مؤلفه)، ۸-رضایتمندی (۳ مؤلفه)، ۹-آمادگی یادگیرنده (۳ مؤلفه)، ۱۰-بی‌تفاوتی سازمانی (۴ مؤلفه)، ۱۱-رهبری آموزش (۳ مؤلفه)، ۱۲-ممانعت مافوق (۳ مؤلفه)، ۱۳-عدم حمایت سرپرست (۴ مؤلفه) و ۱۴-پاسخگویی (۲ مؤلفه). این ابعاد و مؤلفه‌ها در جدول (۳) نمایش داده شده است.

جدول ۳- کدگذاری باز و محوری در مورد آسیب‌های بعد رفتاری یا فرآیندی آموزش کارکنان
(منبع: یافته‌های پژوهش)

کدهای باز	کد محوری
تلاش نکردن در جهت به روزرسانی دانش شخصی	ویژگی‌های فردی
عادت به شرایط موجود	
پرمدعا بودن و داشتن غرور نابه جا	
فراموشی آموزش‌ها	شناختی
یادگیری ضعیف به دلیل نبود امکانات	
عدم توانایی برای فکر کردن به شکل منسجم	
اعتقاد نداشتن به مقوله آموزش	نگرش به آموزش
بی نیازی به آموزش	
عدم توجه به فرد آموزش دهنده	
وقت گیر بودن آموزش	
آموزش صرفاً برای گزارش	بی اعتمادی
عدم اطمینان از به کارگیری نتایج حاصل از نظرسنجی	
عدم اطمینان نسبت به برگزارکنندگان دوره	
عدم اطمینان نسبت به تأثیر دوره‌ها در سازمان	جستجوگری
کم توجهی فراگیران به چالش‌های موجود در دوره	
عدم پویایی نیروی انسانی در یادگیری مطالب آموزشی	
بی علاقه‌گی نسبت به انتخاب دوره‌های درخواستی	انگیزه
عدم علاقمندی به موضوع آموزش	
عدم علاقه به شغل	

کدهای باز	کد محوری
فقدان حس و حال رقابت با سایرین	انفعالی بودن
بی میلی نسبت به پیشرفت در کار	
بی توجهی فراگیران نسبت به آموزش	
عدم تلاش مسئولان در مورد چگونگی ارزشیابی و اندازه‌گیری اثربخشی دوره	
عدم تلاش مدیران و سرپرستان جهت کیفی‌سازی آموزش‌ها	رضایتمندی
اولویت ندادن به موضوع آموزش توسط مدیران و سرپرستان	
عدم نیاز به تغییرات و رویه‌ها	
-عدم نیاز به آموزش	
عدم رضایت از جایگاه خود	آمادگی یادگیرنده
عدم رضایت از شرایط شغلی	
عدم رضایت از برخورد سرپرستان با آموزش کارکنان	
عدم سازگاری با تغییرات احتمالی	
نبود دانش کافی اولیه	بی تفاوتی سازمانی
مرتبط نبودن محتوای آموزشی با تحصیلات و دانش فراگیران	
عدم ارزشیابی به موقع	
عدم انجام ارزیابی قبل و بعد از دوره به دلیل بی‌اعتنایی به علایق و نگرش کارکنان	
رد مشکلات احتمالی از سوی کارکنان و مقصر دانستن آموزش	رهبری آموزش
بی اهمیت بودن بهره‌وری و کاهش هزینه برای مدیران	
رهبری آموزشی ضعیف در منطقه	
دیدگاه عدم نیاز مدیران به آموزش	
ارزشیابی سلیقه‌ای مسئول واحد از کارکنان	

کدهای باز	کد محوری
عدم توانایی در مشارکت دادن کارکنان در فرآیند آموزش و یا اجازه ندادن به کارکنان جهت مشارکت در این فرآیند	ممانعت مافوق
تاکید بر جانشین نیرو	
ندادن فرصت مناسب به مدرسان جهت تفکر و انجام دوره به صورت مطلوب	عدم حمایت سرپرست
عدم تمایل به برگزاری دوره آموزشی	
اهمیت دادن مدیران و سرپرستان به عملیات	
سوق ندادن همکاران به سمت آموزش	پاسخگویی
اهمیت ندادن به کار گروهی	
عدم پاسخگویی به نیاز کارکنان و فقدان سازوکار مناسب جهت رفع نواقص	پاسخگویی
پاسخگو نبودن مسئولان نسبت به پایین بودن بهره‌وری	

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌های اکتشافی و کدگذاری و تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها و در عین حال مطابقت با مبانی نظری، طبق نظر مشارکت کنندگان مقوله‌ها و عوامل اصلی و فرعی (مؤلفه‌ها) آسیب زا در بعد ساختاری آموزش کارکنان شرکت پخش فرآورده‌های نفتی را می‌توان در ۱۲ مقوله اصلی مولفه‌ها ۵۴ مؤلفه فرعی طبقه‌بندی نمود که عبارتند از: ۱- عامل سازمانی (۷ مؤلفه)، ۲- ابتکارات و نوآوری (۳ مؤلفه)، ۳- مشارکت (۴ مؤلفه)، ۴- سیستم متمرکز (۴ مؤلفه)، ۵- شایسته سالاری (۴ مؤلفه)، ۶- آموزش (۱۲ مؤلفه)، ۷- پیگیری (۳ مؤلفه)، ۸- بازخورد (۳ مؤلفه)، ۹- اثربخشی (۳ مؤلفه)، ۱۰- سازمان یادگیرنده (۳ مؤلفه)، ۱۱- اداری مختل‌کننده (۳ مؤلفه) و ۱۲- نظارت و کنترل (۵ مؤلفه). این ابعاد و مؤلفه‌ها در جدول (۴) نمایش داده شده است.

جدول ۴- کدگذاری باز و محوری در مورد آسیب‌های بعد ساختاری آموزش کارکنان (یافته‌های پژوهش)

کدهای محوری	کدهای باز
	عدم ارتباط نظام آموزش با استانداردهای لازم به ویژه نظام مدیریت منابع انسانی
	تخصیص اعتبارات ناکافی
	ارزیابی نشدن کارکنان بر اساس آموزش‌ها
سازمانی	نداشتن برنامه جامع آموزش
	نبود بسترهای مناسب برای کیفیت بخشی به آموزش‌های غیرحضوری
	مشخص نبودن اهداف کلی شغل و سمت
	نبود دیدگاه بلند مدت در آموزش
	به روز نبودن محتوای دوره بر اساس شرایط شغلی و شرکت
ابتکارات و نوآوری	نبود کتاب‌هایی که در آن‌ها نیازهای هر شغل مشخص شده باشد
	فقدان جایگاه تعریف شده سرمایه اجتماعی و روابط اجتماعی در شرکت
	عدم مشارکت کارکنان در فرآیند آموزش
مشارکت	عدم مشارکت مدیران و سرپرستان در فرآیند آموزش
	عدم استفاده از پیشنهادات فراگیران در تدریس بهتر
	توجه اندک به حوزه منابع انسانی به دلیل فنی - مهندسی بودن مشاغل شرکت
	دیگته شدن محتوای آموزش از ستاد
سیستم متمرکز	عدم طراحی دوره‌های آموزشی در منطقه
	عدم توجه به دیدگاه‌ها و نظرات کارکنان در تدوین سرفصل‌ها و موضوعات
	نقش نداشتن مدیران در انتخاب دوره
	تصدی افراد در پست‌های مدیریتی با دانش کم
شایسته سالاری	عدم ارتقای کارکنان بر اساس شایستگی
	عدم تأثیر دوره در ارتقای شغلی

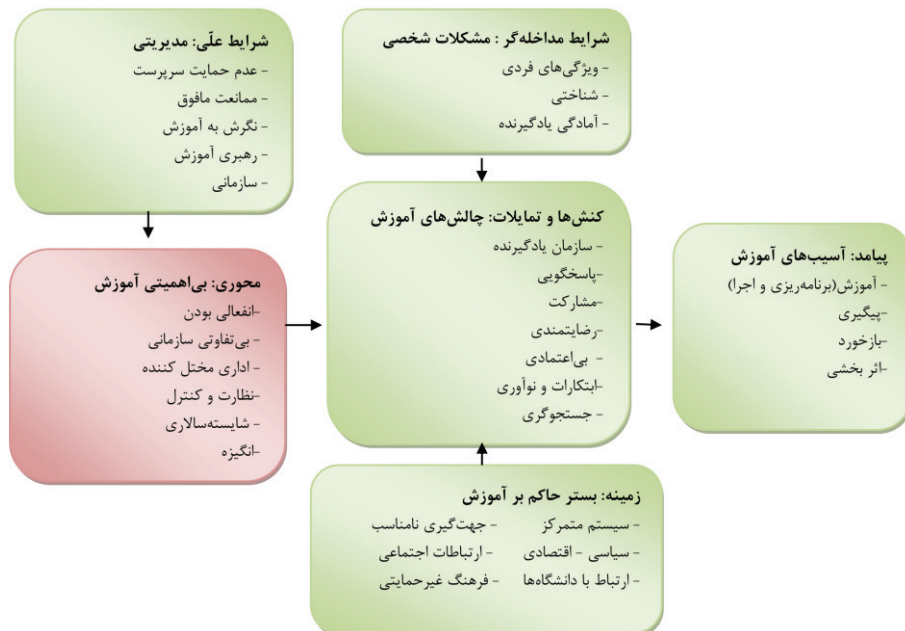
کدهای محوری	کدهای باز
آموزش	فرصت کم برای انتخاب شدن در مشاغل بهتر، علی‌رغم شایستگی
	عدم ارتباط محتوای دوره با مسائل جاری شرکت
	سطحی و تکراری بودن محتوا
	عدم تعیین محتوا بر اساس رده‌های سازمانی
	جذابیت نداشتن محتوای آموزشی به واسطه وجود دوره‌های عمومی
	به روز نبودن محتوای دوره بر اساس شرایط شغلی فراگیران
	عدم تعیین محتوای آموزشی توسط خبرگان شرکت
	نبود تقویم آموزشی
	تئوری بودن اغلب آموزش‌ها
	عدم انجام تجزیه و تحلیل ارزشیابی
پیگیری	همگن نبودن فراگیران دوره
	عدم کنترل دوره‌های آموزشی
	عدم شفافیت برنامه ارزیابی
بازخورد	وجود فاصله زمانی بین آموزش و اجرای دوره
	عدم مطالبه مدیران از بازخورد دوره
	عدم انجام تجزیه و تحلیل ارزشیابی
اثربخشی	عدم توجه مسئولان به اجرایی کردن دوره‌ها
	ضعف فراگیران در پیاده‌سازی صحیح آموزه‌ها
	عدم شناسایی مشکلات فراگیران در حوزه عمل
	عدم امکان انجام در محیط‌های عملی
	عدم سنجش اثربخشی دوره
	نبود رویکرد سیستمی ارزیابی جهت اصلاح برنامه

کدهای محوری	کدهای باز
سازمان یادگیرنده	نبود فرهنگ یادگیری از دیگران یا دگر آموزی
	عدم برگزاری هم اندیشی آموزشی
اداری مختل کننده	نبود شرایط و امکانات فراگیری از دیگران
	فرمایشی بودن اجرای دوره
	اجبار در استفاده از اساتید بومی
	پرداختن به دوره‌هایی که جنبه سیاسی و ایجاد رزومه برای شرکت دارد
نظارت و کنترل	عدم اجرای آموزش‌ها بر اساس موضوع و سرفصل
	عدم طی نمودن سیر طبیعی آموزش کارکنان
	فاصله زیاد مباحث مطرح شده با اهداف برگزاری دوره
	عدم نظارت مدیران بر آموزش کارکنان
	در نظر نگرفتن ویژگی‌های کارکنان در انتصابات

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌های اکتشافی و کدگذاری و تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها و در عین حال مطابقت با مبانی نظری، طبق نظر مشارکت کنندگان مقوله‌ها و عوامل اصلی و فرعی (مؤلفه‌ها) آسیب را در بعد زمینه یا محیط آموزش کارکنان شرکت پخش فرآورده‌های نفتی را می‌توان در ۵ مقوله اصلی و ۱۷ مؤلفه فرعی طبقه‌بندی نمود که عبارتند از: ۱- سیاسی - اقتصادی (۴ مؤلفه)، ۲- ارتباط با دانشگاه (۳ مؤلفه)، ۳- جهت‌گیری نامناسب (۳ مؤلفه)، ۴- ارتباطات اجتماعی (۳ مؤلفه) و ۵- فرهنگ غیرحمایتی (۴ مؤلفه). این ابعاد و مؤلفه‌ها در جدول (۵) نمایش داده شده است.

جدول ۵- کدگذاری باز و محوری در مورد آسیب‌های بعد زمینه یا محیط آموزش کارکنان
(یافته‌های پژوهش)

کدهای محوری	کدهای باز
سیاسی - اقتصادی	دخالت سازمان‌ها و نهادهای سیاسی در امور مربوط به ارتقای کارکنان
	سوق دادن بودجه و توان فکری به آموزش‌های غیر کاری به سبب دیدگاه‌های سیاسی
	وجود تنگناهای مالی در مشارکت دادن بخش خصوصی
ارتباط با دانشگاه‌ها	مشکلات خانوادگی فراگیران
	عدم وجود دانشگاه در خصوص حوزه‌های مورد نیاز شرکت در منطقه
	عدم انعقاد قرارداد یا تفاهم نامه با دانشگاه جهت برگزاری دوره
جهت‌گیری نامناسب	عدم توجه به سیاست‌های برنامه پنجم توسعه کشور
	تخصصی نبودن آموزش در کشور
	تقلید کورکورانه از برخی کشورها
ارتباطات اجتماعی	نامشخص بودن سیاست‌های توسعه اقتصادی شرکت
	ناتوانی مسئولان در برقراری ارتباط با دیگران
	ضعف فراگیران در زمینه مهارت‌های اجتماعی
فرهنگ غیرحمایتی	جهت‌گیری‌های شخصی در خصوص ارتباطات اجتماعی
	عدم توانمندسازی افکار کارمندان
	تاکید بر آمار به جای اثربحشی
	انحصاری بودن آموزش در شرکت
	عدم استفاده از اساتید مجرب

شکل ۱- الگوی آسیب‌شناسی آموزش کارکنان بر اساس روش داده بنیاد (منبع: یافته‌های پژوهش)

پس از انجام تحلیل اکتشافی و تاییدی و شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار در آسیب‌های آموزش کارکنان در ابعاد (فرآیند، ساختار، زمینه)، مدل آسیب‌شناسی بر اساس روش داده بنیاد ترسیم گردید.

۱- طبقه علی (مدیریتی): شرایط این طبقه عمدتاً باعث ایجاد طبقه محوری می‌شود. باور ضعیف مدیران و سرپرستان به مقوله آموزش و نقش و اهمیت آن در بهبود شرایط کاری و تولید در کنار مشکلات سازمانی از جمله کمبود بودجه برگزاری دوره‌ها و نبود برنامه جامع آموزش باعث تقویت نگرش‌های نامناسب مانند «عدم نیاز به آموزش» و یا «آموزش صرفاً برای تهیه گزارش» در بین مدیران و کارکنان شده است به طوری که کارکنان در عمل از حمایت کمتری از سوی مدیران به منظور ترویج و تشویق به آموزش برخوردارند.

۲- طبقه محوری (بی‌اهمیتی آموزش‌های سازمانی): شرایط نامناسب مدیریتی آموزش

کارکنان و عدم توجه کافی آنان به مقوله آموزش باعث شکل‌گیری این طبقه شده است. این شرایط در کنار عوامل دیگری از جمله عدم تأثیر دوره‌های آموزشی در ارتقای شغلی، انتخاب کارکنان بر اساس معیارهای غیرمرتبط و هم‌چنین فرمایشی بودن انتخاب اساتید و اجرای دوره، انگیزه کاری را در بین کارکنان تضعیف نموده است به طوری که شرایط منفعل بودن کارکنان و بی‌تفاوتی آنان نسبت به آموزش تقویت شده است و مدیران و سرپرستان نیز در خصوص کیفی‌سازی آموزش‌ها تلاش کمتری از خود نشان می‌دهند.

۳- شرایط مداخله‌گر (مشکلات شخصی): این شرایط اگر چه ممکن است که مستقیماً در آسیب‌های آموزش نقشی نداشته باشند اما شرایط عامی هستند که مجموعه‌ای از متغیرهای مداخله‌گر را که می‌توانند کنش‌ها و تمایلات مدیران و کارکنان را متأثر سازند، شامل می‌شوند. همگن نبودن کارکنان در آموزش‌ها و مشکلات شناختی فراگیران در کنار عدم توجه ناکافی مدیران و مسئولان به موارد فوق، شرایط ایجاد آسیب‌های آموزش را تشدید می‌کند.

۴- کنش‌ها و تمایلات (چالش‌های آموزش): این طبقه متأثر از سه طبقه مداخله‌گر، محوری و طبقه بستر حاکم بر آموزش می‌باشد. در این میان تبعات طبقه محوری که تحت تأثیر طبقه مداخله‌گر است، نقش مهمتری را ایفا کرده و باعث کنش‌ها و تمایلات نامناسبی مانند: بی‌اعتمادی به مدیران و سرپرستان، عدم پاسخگویی، مشارکت ضعیف کارکنان و مدیران، ضعیف شدن شرایط نوآوری و ابتکار و عدم پیگیری مشکلات آموزش در بین مدیران و کارکنان می‌شود.

۵- بستر حاکم بر آموزش: این طبقه که بر کنش‌ها و تمایلات کارکنان تأثیرگذار است محیطی است که آموزش در آن اتفاق می‌افتد. متمرکز بودن سیستم آموزش، استفاده کمتر از منابع علمی دانشگاه‌ها، معیشت کارکنان، ارتباطات اجتماعی نامناسب بین کارکنان و مدیران و حتی بین خودشان، عدم حمایت همه جانبه از کارکنان و موارد دیگر از جمله عواملی هستند که می‌توانند بستر آموزش را به مخاطره انداخته و باعث ایجاد رفتارهای غیرحرفه‌ای در بین کارکنان شوند.

۶- پیامد (آسیب‌های آموزش): این طبقه که برآیند حاصل از کنش‌ها و تمایلات طبقات

دیگر است، موجب پدید آمدن آسیب‌های آموزش کارکنان در طراحی و برنامه‌ریزی، اجرا، پیگیری و بازخود و اثربخشی شده است. از آسیب‌های مهم این بخش می‌توان به این موارد اشاره نمود: طراحی و برنامه‌ریزی آموزش کارکنان در منطقه با وجود سیستم متمرکز آموزش، عملی نیست، در حالی که نوع و شرایط شغلی ایجاب می‌کند برنامه‌ریزی در سطح منطقه صورت پذیرد. محتوای علمی آموزش متناسب با مشاغل کارکنان نیست و غیرکاربردی می‌باشد. دوره‌ها نیز به سبب نبود امکانات، به شکل کارگاهی برگزار نمی‌شود. نظارت بر دوره‌ها و ارزشیابی آن‌ها تنها در جهت رفع تکلیف و به منظور ارائه گزارش صورت می‌گیرد. به شرایط شغلی و شخصی فراگیران توجه کمتری می‌شود و نتایج دوره‌ها در سطح عملی پیگیری نمی‌شود. هم‌چنین شرایط و ابزارهایی برای بررسی میزان اثربخشی دوره‌ها فراهم نشده است.

بحث و نتیجه‌گیری

این تحقیق آسیب‌های آموزش کارکنان را با استفاده از مدل سه شاخگی که ابعاد آن را فرآیند، ساختار و محیط تشکیل می‌دهند - مورد بررسی قرار داده است. در بعد فرآیندی، که سؤال اول تحقیق را دربرمی‌گیرد، نتایج کدگذاری و تحلیل محتوای طبقه‌ای نشان داد که ۱۴ مقوله اصلی و ۴۹ زیر مؤلفه مهم در آسیب‌های بخش آموزش کارکنان اهمیت دارد، این مقوله‌ها عبارتند از: ویژگی فردی، حمایت سرپرست، پاسخگویی، نگرش به آموزش، آمادگی یادگیرنده، انگیزه شغلی، انفعالی بودن، رضایتمندی، ممانعت مافوق، جستجوگری، بی‌اعتمادی، باور شغلی، شناختی و بی‌تفاوتی سازمانی که این نتایج با یافته‌های (رحمانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ عزتی و همکاران، ۱۳۹۶) همخوانی دارد. هم‌چنین نتایج این تحقیق با تحقیق (نجفی زاده و زاهدی، ۱۳۹۵) بر پایین بودن دانش مدیران در خصوص نظام مدیریت عملکرد، تحقیق (خراسانی و فتحی واجارگاه، ۱۳۹۳) بر عوامل فردی و تحقیق (Hanaysha, 2016) بر توانمندسازی کارکنان همخوانی دارد. اما از سوی دیگر با نتایج (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۷) و (فرهادی و خراسانی، ۱۳۹۵) دارای مغایرت است. در بعد ساختاری، که سؤال دوم تحقیق را دربرمی‌گیرد، نتایج کدگذاری و تحلیل محتوای

طبقه‌ای نشان داد که ۱۲ مقوله اصلی و ۵۴ زیر مؤلفه مهم در آسیب‌های بخش آموزش کارکنان اهمیت دارند که این مقوله‌ها عبارتند از: عامل سازمانی، ابتکار و نوآوری، مشارکت، سیستم متمرکز، شایسته‌سالاری، آموزش، پیگیری، بازخورد، اثربخشی، سازمان یادگیرنده، اداری مختل‌کننده، نظارت و کنترل که نتایج حاصل از این بخش با نتایج (عزتی و همکاران، ۱۳۹۶) با تاکید بر نیازسنجی، اهداف دوره، محتوا، مدرس و ارزشیابی آموزشی همخوانی دارد. هم‌چنین نتایج به دست آمده با نتایج تحقیق (نجفی زاده و زاهدی، ۱۳۹۵) با تاکید بر کمبود منابع لازم جهت اجرا، تعهد ناکافی در مورد آموزش نیروی انسانی و نامشخص بودن نتایج و پیامدهای آموزش و نتایج (مورکانی و همکاران، ۱۳۹۴) در اغلب مؤلفه‌ها و تحقیق (Hanaysha, 2016) با تاکید بر کار گروهی نیز همخوانی دارد، اما با تحقیق (رحمانی، ۱۳۹۶) و (فرهادی و خراسانی، ۱۳۹۵) دارای مغایرت است. در بعد زمینه یا محیط، که سؤال سوم تحقیق را دربر دارد، نتایج کدگذاری و تحلیل محتوای طبقه‌ای نشان داد که ۵ مقوله اصلی و ۱۶ زیرمؤلفه مهم در آسیب‌های آموزش کارکنان اهمیت دارند، این مقوله‌ها عبارتند از: سیاسی-اقتصادی، ارتباط با دانشگاه‌ها، جهت‌گیری مناسب، ارتباطات اجتماعی و فرهنگ غیرحمایتی که نتایج این بخش با نتایج (عزتی و همکاران، ۱۳۹۶) با تاکید بر مشکلات فرهنگی نیروی انسانی، تحقیق (kanokporn, 2016)) با تاکید بر عوامل محیط کاری و تحقیق (Hanaysha, 2016) با تاکید بر توانمندسازی کارکنان همخوانی دارد، اما با نتایج تحقیق (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۷) و (فرهادی و خراسانی، ۱۳۹۵) دارای مغایرت است. توجه به ضرورت شناسایی ضعف‌های آموزش کارکنان و در نظر گرفتن این نکته که تنها راه شناسایی آسیب‌ها و ضعف‌های وارده بر دوره‌های آموزش کارکنان، آسیب‌شناسی آن در ابعاد سه‌گانه فرآیندی، ساختاری و زمینه‌ای است، این پژوهش را توجیه نمود و یافته‌ها نیز آسیب‌های متعددی را در سه بعد فرآیند آموزش کارکنان نشان داد. به جز توجه به نیازسنجی و ارزشیابی، بی‌توجهی به مدل‌ها و الگوهای موجود در رابطه با فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی آموزشی نیز می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری به کلیت فرآیند آموزش وارد نماید. وضعیت بعد فرآیند آموزش کارکنان به‌طور معنی‌داری دچار آسیب است. در بررسی بعد فرآیندی نیز ۹ مقوله آمادگی یادگیرنده،

انگیزه شغلی، جستجوگری، بی‌اعتمادی، باور شغلی، شناختی، بی‌تفاوتی سازمانی، ویژگی‌های فردی و نگرش شغلی کشف و شناسایی شد. هر کدام از این مقوله‌ها خود به تنهایی چندین مؤلفه اثرگذار را دربرمی‌گیرند. در این بعد، مقوله انگیزه شغلی نقش بسزایی در ایجاد آسیب‌های وارده به فرآیند آموزش کارکنان داشته است. جدای از بعد فرآیندی که عمدتاً منتج از رفتار کارکنان است، در دو بعد ساختاری و محیطی نیز وضعیت آموزش کارکنان از شرایط مطلوبی برخوردار نبوده و دچار آسیب است. در بعد ساختاری، نتایج بررسی‌ها حاکی از معنی‌داری بودن آسیب‌ها در این بخش است. این آسیب‌ها در ۵ مقوله طراحی آموزشی، سیستم متمرکز، نظارت، تدریس و سازمانی کشف و تجمیع گردیدند. در این بعد و از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، مقوله طراحی آموزشی نقش شایانی در ایجاد آسیب‌های آموزش کارکنان داشته است. در بعد محیطی نیز همانند دو بعد فرآیندی و ساختاری شرایط آموزش کارکنان مطلوب نبوده و نتایج به دست آمده حاکی از معنی‌دار بودن آسیب‌های این بخش بوده است. آسیب‌های بعد محیطی نسبت به دو بعد دیگر از لحاظ فراوانی مؤلفه‌های آسیب‌زا کمتر بوده و بر اساس نتایج به دست آمده، آسیب‌های این بعد در ۴ مقوله مهم سیاسی-اقتصادی، ارتباط با دانشگاه، ارتباطات اجتماعی و فرهنگ غیرحمایتی تجمیع شده است. در این بعد، مقوله ارتباط با دانشگاه و مؤلفه‌های آن نسبت به سایر مقولات و مؤلفه‌ها آسیب‌بیش‌تری را برای فرآیند آموزش کارکنان به همراه داشته است.

آموزش شرکت نفت در صورتی که دارای هدف مشخص بوده و با برنامه‌ریزی دقیق دنبال شود می‌تواند نقش خود را در زمینه رشد این سازمان به خوبی ایفا نماید. آموزش و بهسازی منابع انسانی در شرکت نفت یکی از استراتژی‌های اصلی این سازمان برای سازگار شدن با شرایط متغیر امروزی در جریان رکود و تحریم‌های اقتصادی اخیر قلمداد می‌شود. حیات این سازمان در شرایط دشوار کنونی تا حدود زیادی به دانش و مهارت‌های مختلف کارکنان بستگی دارد؛ هرچه این زمینه‌ها به موقع و بهتر باشد، قابلیت سازگاری سازمان با محیط متغیر نیز بیش‌تر می‌شود. این آموزش‌ها می‌بایست در جهت تحقق اهداف سازمانی طرح‌ریزی شده باشد. بازنگری سیستم‌های سازمان‌های مختلف کشور بر اساس استاندارد

ایزو ۱۰۰۱۵ نشان از وجود آسیب‌های مختلفی دارد که برخی از آن‌ها به شرح زیر است: عدم اعتقاد مدیران ارشد به آموزش کارکنان، نبودن ساختار مناسب اداری برای آموزش، نبودن انگیزه برای شرکت در دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت، گرایش به شرکت در دوره‌های بلند مدت، عدم بازنگری قوانین و مقررات مربوط به آموزش و عدم توجه کافی به آموزش کارکنان در برنامه‌های توسعه. وجود مشکلات عدیده‌ای هم چون نبود نیازسنجی، مشکلات مربوط به مدرس و مشکلات مربوط به کارکنان جملگی باعث تضعیف روحیه یادگیرنده گردیده و عملکرد فرد را کاهش می‌دهند. کاهش عملکرد افراد در محیط کار باعث کاهش تولید و در نهایت کاهش کارایی و بهره‌وری می‌گردد. وجود این آسیب‌ها علی‌رغم روند رو به رشد وضعیت آموزش و بهسازی نیروی انسانی و به‌طور ویژه در فرآیند طراحی، برنامه‌ریزی و اجرای آموزش، این مطلب را به کلیه متولیان آموزش گوشزد می‌کند که جدای از توجه به بحث مهم نیازسنجی و ارزشیابی، بی‌توجهی به مدل‌ها و الگوهای موجود در رابطه با فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی آموزشی و بی‌توجهی به کارهای اجرایی و ریزه کاری‌های موجود در فرآیند اجرای آموزش نیز می‌تواند آسیب‌های زیاد و جبران‌ناپذیری را به کلیت فرآیند آموزش وارد نماید. همان‌طور که یافته‌ها نشان داد وضعیت بعد فرآیند آموزش کارکنان به‌طور معنی‌داری دچار آسیب است. در بررسی بعد فرآیندی، هر کدام از این مقوله‌ها خود به تنهایی چندین مؤلفه اثرگذار را دربرمی‌گیرد. در این بعد، مقوله انگیزه شغلی نقش بسزایی در ایجاد آسیب‌های وارده به فرآیند آموزش کارکنان داشته است که لازم است این موضوع مورد توجه مدیران و مسئولان قرار گیرد. در بعد ساختاری، مقوله طراحی آموزشی نقش شایانی در ایجاد آسیب‌های آموزش کارکنان داشته است. در بعد محیطی، مقوله ارتباط با دانشگاه و مؤلفه‌های آن نسبت به سایر مقولات و مؤلفه‌ها آسیب بیش‌تری برای فرآیند آموزش کارکنان به همراه داشته است. در این خصوص به مدیران و مسئولان شرکت پخش فرآورده‌های نفتی پیشنهاد می‌گردد بر اساس مؤلفه‌های اثربخش ارائه شده در سه بعد فرآیندی، ساختاری و زمینه‌ای، در مورد استراتژی، برنامه‌ها و اهداف کوتاه‌مدت و بلند مدت آموزش کارکنان در سطح شرکت و ستاد تجدید نظر نموده و یا آن‌ها را مجدداً تدوین نمایند. در خصوص سؤال دوم، با توجه به اولویت‌ها و اهمیت هریک

از ابعاد و مؤلفه‌های آن‌ها پیشنهاد می‌گردد مدیران نسبت به همه ابعاد مورد نظر این تحقیق توجه بیش‌تری مبذول نمایند. هم‌چنین تلاش کنند تا در بعد فرآیند آموزش، از مدرسان باتجربه و خبره استفاده نمایند. نیز با کارکنان برای شرکت مداوم در دوره همکاری کرده و تلاش نمایند که ثبات شغلی را در بین آنان تقویت کنند. در بعد ساختار پیشنهاد می‌گردد مدیران به منظور ارتقای کارکنان بر اساس اصل شایستگی اقداماتی جدی اتخاذ کرده و عمل نمایند. هم‌چنین شرایطی فراهم نمایند که انتخابات درون شرکت بر اساس اصل شایسته سالاری صورت گیرد. در جهت ارتقای شغلی برای همه کارکنان شرکت فرصت‌های لازم را فراهم نمایند. در بعد محیط پیشنهاد می‌گردد نسبت به افزایش کیفیت به جای کمیت آموزش تلاش روز افزون داشته باشند. هم‌چنین مدیران جهت تامین مدرس و پشتیبانی علمی با روسای دانشگاه‌های بومی تفاهم نامه همکاری امضا نمایند. همین‌طور مدیران با نگرش مثبت، جهت تقویت مهارت‌های اجتماعی کارکنان و مدیران، برنامه‌های ویژه‌ای را طرح‌ریزی و اجرا نمایند. در خصوص سؤال سوم، پیشنهاد می‌گردد مدیران اولاً در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، نسبت به آسیب‌های شناسایی شده توجه و تأمل ویژه‌ای داشته باشند، ثانیاً در بعد فرآیندی پیشنهاد می‌گردد با برنامه‌ریزی مناسب نسبت به فعال کردن کارکنان در حوزه آموزش‌های ضمن خدمت اقدام نمایند، ثالثاً طوری برنامه‌ریزی کنند که فرآیند نیازسنجی به‌طور مداوم اجرا گردیده و نتایج آن در برنامه‌ریزی‌ها لحاظ شود. همین‌طور کارکنان را در مسائل آموزشی و چالش‌های شرکت مشارکت دهند تا احساس وظیفه نموده و مشارکت فعالی را در دوره‌های آموزشی داشته باشند. هم‌چنین به منظور ارتقای کیفیت آموزش‌ها، تنها به دوره‌های مبتنی بر تئوری بسنده نکرده و بیش‌تر از دوره‌هایی که جنبه عملی دارند، استفاده نمایند. هم‌چنین مدیران و سرپرستان در دوره‌های آموزشی که در سطح شرکت برگزار می‌شود شرکت نموده، از نزدیک بر روند اجرای دوره‌ها نظارت کرده و پیشنهادهای فراگیران را برای بهبود وضعیت آموزش به کار گیرند.

منابع

- ابیلی، خدایار و موفق، حسن (۱۳۸۹). مدیریت منابع انسانی (با تاکید بر رویکردهای نوین)، چاپ سوم، تهران: انتشارات سازمان مدیریت.
- ابیلی، خدایار، غلامعلی لواسانی، مسعود، غلامی، خالد و حسینی، سیدجمال (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی دوره‌های آموزش سرپرستی و ارائه راهکارهای مناسب جهت بهبود وضعیت آن، مدیریت منابع انسانی در صنعت نفت، سال ۷، شماره ۲۷، صص ۷۴-۵۱.
- حسینی، مرضیه‌سادات، شامی، معصومه و خنیفر، معصومه (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی آموزش ضمن خدمت بر اساس مدل OEM، مدیریت فرهنگی سازمانی، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۱۲۰-۱۲۲.
- خراسانی، اباضت، عباس‌پور، عباس و وفایی، مهدی (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر انتقال آموزش در آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان غیر هیات علمی دانشگاه تهران، آموزش و توسعه منابع انسانی، سال ۲، شماره ۵، صص ۲۵-۱.
- خراسانی، اباضت و فتحی‌واجارگاه، کوروش (۱۳۹۳). ارزشیابی اثربخشی دوره‌های آموزش ضمن خدمت کارکنان شرکت ملی گاز ایران، مدیریت منابع انسانی در صنعت نفت، سال ۵، شماره ۱۹، صص ۱۳۰-۱۰۳.
- دانش‌فرد، کرم‌الله و رشیدی، ذوالفقار (۱۳۹۲). اعتبارسنجی مراکز آموزش ضمن خدمت کارکنان منطقه ده دانشگاه آزاد اسلامی، تحقیقات مدیریت آموزشی، شماره ۴، صص ۵۴-۲۷.
- رحمانی، حجت، رجبی‌واسوکلائی، قاسم، سعیدپور، جلال، رضایی، مهدی، نیکان، سمیه و خسروی، بهمن (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی منابع انسانی مجتمع بیمارستانی امام خمینی بر اساس مدل سه شاخگی، فصل‌نامه بیمارستان، دوره ۱۶، شماره ۴، صص ۴۱-۳۵.
- سلطانی، محمدرضا، نیکوکار، غلامحسین، پاشایی‌هولاسو، امین و خلیلی، احمدرضا (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی آموزش‌های سازمانی در یکی از مراکز نظامی نیروهای مسلح با استفاده از الگوی «FPSS»، مدیریت و فرهنگ سازمانی دانشگاه تهران، دوره ۱۶، شماره ۲، صص ۴۳۸-۴۱۱.

شمس‌مورکانی، غلامرضا، صفایی‌موحد، سعید و فاطمی‌صفت، علی (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی فعالیت‌های آموزش منابع انسانی بر اساس مدل سه شاخگی، آموزش و توسعه منابع انسانی، سال ۲، شماره ۷، صص ۱۰۰-۷۱.

طیبه، بهمن و فلاح، زین‌العابدین (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی آموزش‌های سازمانی در ادارات ورزش و جوانان استان گلستان با استفاده از مدل سه شاخگی، پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش، سال ۹، شماره ۱۰، صص ۸۳-۷۵.

عزتی، میترا، یوزباشی، علیرضا و شاطری، کریم (۱۳۹۶). ارزیابی وضعیت موجود دوره‌های آموزشی و ارائه الگوی کیفی ارتقای اثربخشی دوره‌های آموزشی، آموزش و توسعه منابع انسانی، سال ۴، شماره ۱۲، صص ۱۴۸-۱۲۷.

فرهادی، محدثه و خراسانی، اباصلت (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی دوره‌های آموزش ضمن خدمت از دیدگاه اعضای هیات علمی بر اساس الگوی 3C، فصل‌نامه تخصصی علوم رفتاری، سال ۸، شماره ۲۹، صص ۲۰۰-۱۸۵.

نجفی‌زاده، محمدمحسن و زاهدی، سیدمحمد (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی نظام مدیریت عملکرد کارکنان در دانشگاه علوم پزشکی قزوین با استفاده از مدل سه شاخگی، مدیریت توسعه و تحول، شماره ۲۵، صص ۶۹-۵۹.

- Altun, A. & Gok, B. (2010). Determining in service training programs characteristics given to teachers by conjoint analysis, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 1710-1714.
- Bhatti, M. (2010). The role of individual and training design factors on training transfer, *Journal of European Industrial Training*, 34(7), 656-672.
- Dermol, V. & Tomaz, C. (2014). The Influence of Training Transfer Factors on Organizational Learning and Performance, *Personal Review*, 42(3), 324-348.
- Hanaysha, J. (2016). Examining the Effects of Employee Empowerment, Teamwork, and Employee Training on Organizational Commitment, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 229, 298-306.
- Handy, L.W. (2008). *The importance of the work environment variables on the transfer of training*. Ph.D. Thesis, Department of Education, North Carolina State University.

- kporn, k., Chaiprasit,k., & Peerapong, P. (2017). Influences of workplace environment factors on employees' training transfer, *Industrial and Commercial Training*, 49(6), 303-314.
- Kontoghiorghes, C. (2014). *A Systemic Perspective of Training Transfer*. In: *Kathe, S: Transfer of Learning in Organizations*. Springer International Publishing , 65- 79.
- Sunyoung, P., Hye-Seung , K., & Eun-Jee, K . (2018) .The role of supervisor support on employees training and job performance: an empirical study, *European Journal of Training and Development*, 42(1/2), 57-74.